EEN AUTOCHTHOON WEEFGEBIED IN MIDDEN-CELEBES

door J. W. VAN NOUHUYS

OVERGEDRUKT UIT „NEDERLANDSCH-INDIË, OUD EN NIEUW"
6e JAARGANG, AFL. 8

Kon. Bat. Gen.
XLV
298.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Rp 786.630,-

0000105123g
0610-75647064

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XLV 29

EEN AUTOCHTHOON WEEFGEBIED IN MIDDEN-CELEBES

door J. W. VAN NOUHUYS.

Hoewel het vóórkomen van inheemsche ikatweefsels in Midden-Celebes stellig reeds langeren tijd bij meerderen bekend moet zijn, zoo mag toch gezegd worden, dat het bestaan daar, van een oer-oud-Indonesisch weefcentrum nog geheel onbekend is in de vakliteratuur, [1]) sterker nog, zelfs uit geschriften van allerjongsten datum blijkt duidelijk, dat het *niet*-bestaan daarvan min of meer als vanzelfsprekend beschouwd wordt.

Wij gelooven dan ook, dat de *officieele* kennis betreffende deze aangelegenheid is samengevat in een daarop betrekking hebbende uitspraak, voorkomende in de monographie „De Bewoners van Midden-Celebes" van de hand van Dr. N. Adriani, welke verhandeling onlangs is verschenen in de 11de en 12de aflevering (1921) van het boekwerk „De Volken van Nederlandsch-Indië". [2]) Wij lezen daar op blz. 16: „De Sadansche Toradja's „kloppen geen boombast meer, zij zijn reeds met „de weefkunst bekend. Ook in Parigi en in Paloe, „waar de bevolking Mahomedaansch is, weven de „vrouwen. *De weefkunst is in de Toradja-landen „nergens inheemsch.* [3]) de Boegineezen hebben „haar ingevoerd. Men weeft slechts zeer eenvou„dige hoofddoeken en sarongs."

Het kan moeilijk worden ontkend, dat in deze uitspraak de antithese ligt van den hierboven staanden titel! De Maleische, in dit geval Boegineesche weefsels die Dr. Adriani hier stellig op 't oog heeft, zijn in hun algemeen karakter voldoende bekend. 't Zijn de meestal éénzijdig sterk glanzende weefsels in doorgaans simpel ruitpatroon van egaal gekleurde draden, zonder eenig spoor van patroonverving. Waar men deze inderdaad „eenvoudige" weefsels in de Toradja-landen vervaardigt, kan dit stellig aan rechtstreekschen Boegineeschen invloed zijn toe te schrijven. Hieromtrent kan dan ook wel geen verschil van meening bestaan. Het zijn echter weefsels van een geheel ander karakter waarop de titel hierboven doelt.

* * *

Toen in December 1916 de heer E. W. van Walchren mij als geschenk voor het Rotterdamsch Museum voor Land- en Volkenkunde een ikatweefsel voorlegde, van een mij volslagen onbekend habitus, met de vraag: „Weet U van waar dit weefsel afkomstig is?" kon schrijver het niet verder brengen dan tot eenig gestamel over: „Misschien van een nog onbekend centrum op Bali of ergens in Midden-Borneo", en doortrokken van den zuurdesem der literatuur, viel het moeilijk, om terstond zonder eenig wantrouwen de informatie te aanvaarden, dat dit weefsel autenthiek van Midden-Celebes afkomstig was.

Daarna is een vierjarige, vrijwel éénzijdige, met de meest mogelijke égards gevoerde correspondentie gevolgd, naar alle vier windstreken der Toradja-landen, met een resultaat voor dit museum gelijk ni-

[1]) Dat de weefkunst in Midden-Celebes onbekend zou zijn, vinden we zeer bepaald vermeld bij: Paul en Fritz Sarasin: Reisen in Celebes 1905, dl. 2, blz. 93; Adriani en Kruyt: De Baree sprekende Toradja van Midden-Celebes 1912, blz. 314; Prof. A. Grubauer: Unter Kopfjagern in Central Celebes 1913, s. 347; J. E. Jasper en Mas Pirngadie: De Inlandsche Kunstnijverheid in Ned.-Indië dl. II, 1912, blz. 180; Prof. A. W. Nieuwenhuis: Figuurknoopen (ikat), verven en weven in Oost-Indië (in Ned.-Indië, Oud en Nieuw 1916/1917, blz. 9). Zie ook: A. A. van Loosdrecht: Onder de Toradja's van Rante Pao (met aant. van Dr. H. van der Veen, Meded. Tijdschrift voor Zendingswetenschap 1921), die echter dit vraagpunt niet aanroert.

[2]) Uitgegeven onder leiding van Prof. J. C. van Eerde, Uitg.-Maatsch. Elsevier, Amsterdam.

[3]) Cursiveering van N.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

B. TAKALA
B. TOEARAN
B. PANOESOEKE
B. KARAWALO
B. AMPOLOE
B. TABOSEN
B. TARAMEAN
B. TINGGI
B. RIBI
B. SAROENGAN
BOLIAN
B. BIONGI
B. KAWALEAN
B. LADJANG
B. SESEAN
B. ENTENGAN
B. TAPONGKI
B. BOLOMPONG
B. DAMOOE
B. TAMINTOE
B. EKE
B. TABOERA
B. TOMBONG
B. TINOEAN
B. TEA
B. KOEWERA
B. LANGEN
B. KOEDJAN
B. TADEN
B. LASA
B. SAMPENGA
B. HABI
B. PAREMPONAN
B. KOWA
B. TEDONGKONG
B. MALANO
B. POEANG
B. REKETABOEAN
B. MARALOK
B. TIBOBALE
B. DANGANG
B. SERAGE
B. MANDANGIN
B. HADDEADJIN
P. LIBOEKANG
PALOPO BAAI
PALOPO A.R. C. (G.H.).
MASA
Masam
Rongkong
Ballikmata
Poeratoe
Sarianan
Makalokor
Sarik
Kanalomboe
Toekoeng
Makoempa
Malimbo
Sangkile
Malimbong
Baroe
Tandoeng
Melara
Doenkonenit
Kaloekoe
Bokangin
Pompaniki
Pongko
Kalotok
Meradjelz
Salo Toe
Kole
Kadinginan
Sangan
Kolaka
Kolaka Seragi
Hoeo
Bolong
Batoe
Lamasi
Rampoang
Lemo Lemo
Boelue
Ptiang
Marangan
Lintoeng
Kanoke
Palili
Kanan
Toko
Tanete
Baka
Kalo
Laba
Baebonta
Salo Lemo
Mario
Lara
Dadeko
Oedoe
Bakoe Bakoe
Kambisa
Lawewe
Salo Bongko
Tange
Lasori
Walpalang
Pombakka
Pompengan
Oepa
Lawatoe
Seba Seba
Padang Alipan
Wara
Pelangerang
Lemo Lemo
Tandoeng
Lemiki
Soera
Neera
Pana
Tandoeloe
Tandoengmatoe
Kalumbeng
Kalaena
Samboeang
Andoelen
Lobo
Tombang Pasar
Karnanga
Bamberingoe
Karopi
Pasang
Binanga
Tandok Lita Sadang
Rante Amba
Rante Pao
Meroke
Soesan
Sadang
Leda
Londong
Tanete
Loka
Ledjang
Lewandi
Mabala
Lemo Lewandi
Sempeoang
Pongsapan
Taaba
Tokadjang
Karopi
Kaloekoe
Kadinginan
Koljang
Pongko
Kolo
Salo Toe
Meradjelz
Kalotok
Pompaniki
Bakoe Bakoe
Kambisa
Lawewe
Salo Bongko
Tange
Lasori
Walpalang
Pombakka
Pompengan
Oepa
Lawatoe
Seba Seba
Padang Alipan
Wara
Pelangerang
Lemo Lemo
Rampoang
Lamasi
Batoe
Bolong
Hoeo
Kaloekoe Seragi

„zagen wij in het landschap Seko misschien de helft „van de vrouwen met die weefsels loopen." [1])

Groote goden! en dan de blijkbare onmogelijkheid om daarvan iets machtig te worden....!? [2])

Via Donggala en Paloe bereikte dan eindelijk in begin 1921, door de groote welwillendheid van de heeren bestuursambtenaren P. A. Hondius van Herwerden en G. M. Wigman, de eerste zending dezer weefsels dit museum.

In den verderen loop van dit jaar kwam nu van verschillende zijden materiaal en gegevens beschikbaar, die hier nu eene eerste behandeling van dit onderwerp mogelijk maken. Wij danken dit vooral ook aan de welwillendheid waarmede de heer L. van Vuuren, chef van het Encyclopaedisch Bureau te Batavia, daarvoor zijn verzameling Rongkong weefsels en de ter plaatse verzamelde gegevens beschikbaar stelde.

* * *

Als centrum van het door mij als autochthoon opgevat weefgebied is dan te beschouwen het Boven-Rongkongsche en in het bizonder de daar gelegen plaatsen Kanandédé en Limboeng, van welke de namen op bijgevoegd kaartje zijn onderstreept.

In dit weefgebied worden de bedoelde weefsels echter *niet* gedragen, doch uitsluitend gebruikt om de lichamen der afgestorvenen mede te omwikkelen, zooals ook in andere deelen der Toradja-landen het weven van speciale dooden-doeken (zij 't van eenvoudiger maaksel) bekend is.

Nadat het lichaam van den doode op de gewone wijze is aangekleed, wordt om het hoofd een streng rood garen gewonden. Vervolgens wordt het lichaam gewikkeld in het bewuste doodendoek, dat boven het hoofd en onder de voeten wordt samengebonden, evenals over de borst en rond de lendenen. Met de overige kleederen van den doode wordt de kist aangevuld.

Van uit het Rongkongsche worden die doodendoeken echter naar omliggende gebieden verhandeld, waar ze *wel* als kleeding dienst doen, terwijl volgens één bericht er ook streken zouden zijn, waar die Rongkong weefsels „à double usage" dienen.

De algemeen gangbare naam voor bedoelde Rongkongsche doodendoeken (mawa) is „poritoetoe", afgeleid van di pori = omwikkelen, hetgeen aangenomen wordt te doelen op de techniek van het ikatten en niet op 't omwikkelen der dooden. [3])

De naam „poritoetoe" wordt echter blijkbaar nog

Afb. 1. De beide middenbanen van een Rongkong weefsel. Patroon: „poritoetoe sekon", grauw-wit en rood-bruin uitgespaard op rossig zwart. De zeshoeken, in de tjinde-achtige omlijsting, zijn licht-blauw met grauw-witte omlijning. Lengte 160 cM., breedte 2-maal 48 cM.
Mus. No. 25316. Collectie Wielenga.

[1]) De Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap, 64ste jaargang, 1920. Dr. A. C. Kruyt en J. Kruyt: Een reis door het Westelijk deel van Celebes, blz. 14. Cursiv. van N.

[2]) Brief Dr. C. Kruyt d.d. 8 Juli 1920.

[3]) De naam „poritoetoe" herinnert aan den naam „pilitota" van zekere ikatweefsels uit Limboto in N.-Celebes. In het landschap Seko, waar die weefsels voor beide doeleinden gebruikt worden, schijnt de naam te zijn: „topi paritoetoe".

PERPUSTAKAAN NASIONAL

op geheel andere weefsels toegepast, b. v. op de mede inheemsche *plangi*-doeken: „poritoetoe roto". Maar verder — en dit is een bron van groote verwarring — ook op oude, stellig ingevoerde, dus zeer bepaald *uitheemsche* weefsels. Daaronder is b. v. de „kain kasang", het oeroude ikatweefsel van Java, verder de vóór-Indische tjinde en de katoenen nabootsingen daarvan, en ten slotte verschillende typen van „fosso"-doeken. [1]) De bevolking zelf schijnt al dit uitheemsche, in vroeger eeuwen ingevoerd produkt, nu reeds, te goeder trouw, voor het werk van eigen voorouders te houden. Die uitheemsche doeken kunnen natuurlijk hoogstens enkele eeuwen oud zijn, en toch zouden de daarop voorkomende, dus geheel uitheemsche, figuren en voorstellingen reeds voor een deel de grondslag vormen van de nu bestaande volksoverlevering. Overlevering is dan hier geen grijze herinnering aan het doorleefde van zeer vroege geslachten, doch een agglomeraat der voorstellingen, juist van de *latere* generaties. [2])

Afb. 2. De „poritoetoe sékon". Een der beide middenbanen (breed 43 cM.) met een gedeelte der linker zijbaan (breed 80 cM.) De breede lichte strook is licht-blauw van kleur. Lengte 168 cM. Mus. No. 25099. Collectie van Vuuren.

Afb. 3. De „poritoetoe lampa lampa". Een der beide middenbanen (breed 35 cM.) en de rechter zijbaan (breed 70 cM.). Totale lengte 140 cM. De breede ikatstrook is op elk der vier banen gelijk. Collectie van Vuuren.

Bepalen wij ons echter hier tot de inheemsche Rongkong weefsels, die als *oudste* doeken, dus in hun oorspronkelijken vorm, zoowel technisch als ornamentaal, in een vast, door de adat geijkt schema schijnen te moeten passen.

Op een, met rondgaande schering los geweven, eenigszins ruige weefselbaan A, van 280 tot 340

1) Deze soorten bevonden zich onder „zoogenaamde" Rongkong weefsels, v. Loosdrecht zou onder de mawa's „zeer mooi oud *batik*werk" aangetroffen hebben (ibid. blz. 147).

2) Ibid. v. Loosdrecht blz. 133: „Analphabeet als de Toradja is, verliest de geschiedenis zich al spoedig in grijze overlevering." Zie ook N. R. Ct. 17 Dec. 1920, Tentoonstelling van Indische weefsels en weefgetouwen in het Ethnogr. Museum te Rotterdam).

Rott. Bat. Gen. 24 Jan 21 Bl. 17.

= Vreemd dat de Ost. Indische Compagnie in der Twaalfde gebiedt met zes andere hunden heb gemaakte Merk (X) in zes van der andere hunden een nummer in een cirkel. —

Vk

PERPUSTAKAAN NASIONAL

c.M. totale lengte en van 39 tot 55 c.M. breedte, is een uitvoerig ikatpatroon op de schering aangebracht. Door op het spanraam van halve baanlengte de onder- en bovenlaag der schering tegelijk te omknoopen, komt dus het volledige patroon twee maal in de lengte voor. Deze weefselbaan A is dwars doorgesneden in twee helften van volkomen gelijk patroon, welke helften met een zijkant tegen elkaar genaaid zijn (zie afb 1).

Tegen de zelfkanten van het zoo gevormden stuk worden op dezelfde wijze de helften genaaid van een weefselbaan B van eenzelfde lengte, doch van grootere breedte, nl. van 55 tot 80 c.M. In deze buitenbanen B treedt het ikatpatroon, in veelal smallere strepen, tusschen egaal gekleurde strooken, gewoonlijk meer op den achtergrond. Karakteristiek in deze banen is één breede, zwarte en één opvallend licht blauwe, óf licht rose strook (zie de afbeeldingen.

De geïkatte garens zijn steeds getwijnd van twee draden, terwijl de egaal gekleurde garens enkeldraads zijn, evenals de inslag. Deze laatste is — behoudens een plaatselijke afwijking — steeds donker blauw.

In enkele bizonderheden hebben de Rongkong weefsels veel gemeen met die van Tombatoe, die echter veel *vaster* zijn geweven.

Afb. 4. De „peritoetoe boea boea" (?) ter halver lengte. Een der middenbanen (breed 46 cM.) en de rechter zijbaan (breed 76 cM.). Totale lengte 165 cM. Het breede ikatpatroon is op elk der vier banen gelijk. Mus. No. 25100. Collectie van Vuuren.

Afb. 5. De „poritoetoe kondae soera lolo" (?) ter halver lengte. Een der beide middenbanen (breed 48 cM.) en de rechter zijbaan (breed 70 cM.). Het breede ikatpatroon komt op elk der vier banen voor. Mus. No. 25101. Collectie van Vuuren.

Hoe de Rongkong doodendoeken elders in de Toradja-landen als kleeding door de *levenden* worden gedragen, daarvan is nog weinig bekend geworden. Het museum bezit als „sarong voor vrouwen" slechts één exemplaar, en dit bestaat uit een kokerdoek gemaakt van een stel *buiten*banen, zoodat bij het dragen de streepen dwars liggen, terwijl het eenige „mannenkleed" (afb. 2) een open kleed is, bestaande uit de beide *midden*banen van een doodendoek.

Wat nu de inrichting van het Toradja-weeftoestel betreft, zoo zijn wij daarvoor aangewezen op de aanteekeningen die de heer van Vuuren daarover ter plaatse maakte. Uit die aanteekeningen blijkt, dat in het weeftoestel de „kam" niet voorkomt, waarvan het gebruik den Boegineezen bekend is, en reeds dit feit op zich zelf pleit sterk tegen ontleening.

Had een technisch betrekkelijk ontwikkeld volk, als dat der Toradja ongetwijfeld is, het weefgetouw en het weven inderdaad eerst in den lateren tijd door de Boegineezen leeren kennen, dan had het stellig ook gelijktijdig de kam daarin overgenomen. Over andere verschillen kan hier niet nader

PERPUSTAKAAN NASIONAL

in bijzonderheden worden uitgeweid, ook al niet, omdat men daartoe het weeftoestel zelf in al zijn onderdeelen nauwkeurig zou moeten kennen. [1])

Hier kan er nog slechts op gewezen worden, dat de benamingen van verschillende onderdeelen zeer sterk van de Boegineesche benamingen afwijken, daarentegen soms merkwaardige gelijkenis vertoonen met de namen dier voorwerpen in andere Indonesische talen. Zoo heet de roller in 't Boegineesch „arèwang", in het Rongkongsch „ballo", bij de Timor Bataks „balobas", het lendenjuk in 't Boegineesch is „boko boko", in 't Rongkongsch „talikoeran", in Tombatoe (N.-Celebes) „toembalikoeren". [2])

Te oordeelen naar het beperkte materiaal, is het meest voorkomende ikatpatroon op de Rongkong doeken dat der „poritoetoe sèkon" van afb. 1 en 2, met groote variatie in de omlijsting van de hoofdfiguur waaraan het weefsel zijn naam ontleent. Het is vooral deze omlijsting, die nog al eens de kenmerken draagt van te zijn geïnspireerd door Voor-Indische tijndemotieven.

Het „sèkon" patroon — in merg en been Indonesisch — speelt een bizonderen rol, ook in het uitvoerige en nog weinig bekende, voor rituëel gebruik bestemde kralenwerk „kandaoeri" der Toradja-landen. Doch niet alleen dáár. In zeer naverwante vormen is het in de sierkunst der Dajaks bekend, als weef- en ikatpatroon zoowel als in kralenwerk. [3]) Wij vinden het ook terug in de Bataksche „ragidoep". [4])

De figuren in onder- en bovenrand dragen afzonderlijke namen. De in pijlspitsen verloopende zigzaglijn (zie afb. 2) heet „sora". De reeks van kruisvormige figuren „boenga risin", terwijl de éénzijdig gekartelde strooken die dit patroon insluiten, aangeduid worden met den naam van „poritatak". [5])

De „poritoetoe lampa lampa" is voorgesteld in afb. 3 waarop, boven het midden in dubbelen ruitvorm, voorkomt het patroon genaamd „boea boea qéqé". De smalle strook van ruitjes daaronder draagt den naam „boea boea". Andere weefsels van klassiek patroon heeten „poeritoetoe kondae soera lolo" en „poritoetoe boea boea", echter is

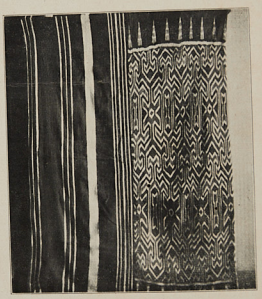

Afb. 6. Doodendoek van Midden-Celebes. Een der middenbanen en de linker zijbaan, elk 55 cM. breed, lengte 150 cM. Op de zijbaan een licht-blauwe strook. Het ornament op de middenbaan in uitgesproken Noord-Melanesischen stijl. De spitse ikatfiguren aan de einden zijn typisch ook voor Borneo en Savoe. Collectie Hoofdcursus te Kampen.

[1]) Eerst nu b. v. komt 't bericht uit de lucht vallen, dat „since time immemorial" de bevolking in het Endehsche op Flores de „kam" (kekeh senda) in het weefgetouw gebruikt! En dit naar aanleiding van het voorkomende in de monographie van Jhr. B. C. C. M. M. van Suchtelen: Endeh (Flores) blz. 190. Med. E. B. XXVI 1921. Voor de beschrijving van het toestel verwijst daar een noot van het E. B. naar Jasper en Pirngadie, waar echter op blz. 148 uitdrukkelijk staat, dat op Flores de „kam" *niet* voorkomt in het weefgetouw. Aan het weefsel *zelf* is dit natuurlijk niet te zien. De nieuwbakken namen „kamweefsel" en „niet-kamweefsel" hebben dan ook even weinig zin, als het aanduiden van een brandend kampvuur met den naam „boorvuur" of „snoervuur". Een met behulp van gas gebakken taart zou men dan „gastaart" moeten noemen!

[2]) Vergelijk de lijsten in Jasper en Pirngadie II.

[3]) Jasper en Pirngadie II, blz. 269 en fig. 270; ook voor Timor blz. 282 en fig. 279; S. W. Tromp: De kleeding eener Dajaksche vrouw. Z. für Ethn. Band III, alinea 3, blz. 6 en plaat I.

[4]) Jasper en Pirngadie II, blz. 223 en volgende, ook fig. 231.

[5]) Alle hier aangegeven namen zijn ontleend aan de aanteekeningen van den heer van Vuuren.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

met de voorhanden gegevens niet met zekerheid te zeggen, welke der afb. 4 en 5 met deze namen worden aangeduid.

Het Toradja-doek, voorgesteld in afb. 6, heeft niet alleen in ornamentiek, doch ook in andere opzichten iets zoo apart-, dat men zich afvraagt of wellicht in Midden-Celebes nog een tweede „haard" op weefgebied aanwezig is.

Het ikatpatroon op het middenveld, donkerblauw met lichtblauwe kern en grauwwitte omlijning, op zeer fraai bruinrood, is buitengewoon zuiver en technisch meesterlijk aangebracht. Dit weefsel is echter zoo bizonder merkwaardig, omdat de stijl waarin het doek is bewerkt, ons uit de Indonesische sfeer brengt in de stemming eener Melanesische vlakversiering. Is de mogelijkheid eener innige samenvloeïng dier beide stijlen, fijner te demonstreeren dan in dit weefsel is geschied?[1])

Komen op de afgebeelde en de verder mij bekende weefsels uitsluitend geometrische, gedeeltelijk *geometrisch-gestileerde* motieven voor, zoo maakt slechts één weefsel een uitzondering daarop. Een gedeelte van dat doek is voorgesteld op afb. 7. Daar ziet men tusschen en naast de hoekpunten van het sékonpatroon, dwars op de schering geïkatte menschenfiguurtjes. 't Donkerroode lichaam en de armen teekenen zich op het vaalzwarte fond fotografisch echter zeer onduidelijk af. Dergelijke naturalistische menschelijke figuren vinden wij op de ikatweefsels van Tombatoe zoowel als op de doeken van Kisar.[2])

Samenvattende blijkt dus, dat de inrichting van het weeftoestel der Rongkong Toradja onmiskenbare sporen draagt van een eigen ontwikkeling, die niet gaat via het weeftoestel der Boegineezen,[3]) terwijl de weefsels zelf met die der Boegineezen in één woord *niets* gemeen hebben. Zij verschillen zoo intrinsiek van elkander, dat van een afhankelijkheid der Rongkongsche weef- en sierkunst van die

[1]) *Hetzelfde* motief ergens elders aan te wijzen is mij niet mogelijk.

Afb. 7. Poritoetoe. Een der hoeken van een middenbaan. In de open vakken aan het einde van het sékon-motief, zijn dwars op de schering staande menschen-figuren geïkat. Coll. van Erp.

der Boegineezen in den huidigen vorm, wel geen sprake zijn kan, zij staan even onafhankelijk van elkaar als de Tengananasche van de Noord-Balische en de Bataksche van de Palembangsche.

Op zich zelf beschouwd, wijst het plaatselijk, tot het land van oorsprong beperkt gebruik dezer weefsels uitsluitend tot *doden*doeken, wel allerminst er op, dat hier moet gedacht worden aan een ontleening van vreemden.

Stellig wel, moet hetgeen met deze weefsels samenhangt, worden beschouwd als een *relikt*, een overblijfsel van een autochthoon cultuurbezit sedert overouden tijd.

[2]) Jasper en Pirngadie II, fig. 3 en Tombatoe weefsel Mus. R'm No. 2470/3.

[3]) Waar ook een tusschenvorm voorkomt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

